

სათაურის ინტერპრეტაცია თანამედროვე დასავლურ ნარატოლოგიაში

მაია გაბადაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტი
e-mail: maia.gabadadze@unik.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2023.04>

წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება მხატვრული ტექსტის სათაურის ინტერპრეტაციას თანამედროვე დასავლური ნარატოლოგიის ფარგლებში. სათაური დასავლეთეუროპელ ნარატოლოგთა ყურადღების ცენტრში გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოექცა. თანამედროვე ნარატოლოგია სათაურს ბევრად უფრო კომპლექსურად განიხილავს და მას არა მარტო ნაწარმოების კონცეპტუალურ ბირთვად და ფორმალურ-სემანტიკური მთლიანობის გარანტად წარმოგვიდგენს, არამედ ხაზს უსვამს მის პრაგმატიკულ და კომუნიკაციურ პოტენციალს. ხაზგასმით უნდა გამოიკვეთოს სათაურის **ორმხრივი რეპრეზენტაციული უნარი**, რაც გულისხმობს სათაურის ორმხრივ მიმართებას, რომელსაც ტაჰა „ორმხრივ თანამშრომლობას“ უწოდებს. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სათაურის ინფორმატული და კონცეპტუალური პოტენციალის გამოვლენის მიზნით, ნარატოლოგები ერთმანეთისგან გამიჯნავენ ორ ენობრივ ფენომენს: **სახელის დარქმევას და დასათაურებას**. ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას იმსახურებს ფიშერის კონცეფცია, რომელიც არგუმენტირებულად ახდენს მათ დიფერენცირებას. გარდა ამისა, ცნობილი მკვლევარი მეიეროვიჩი ახდენს **სათაურთა კლასიფიკაციას მათი პოტენციალის მიხედვით ტექსტის კონცეპტის შექმნაში**. ესენია: ნეიტრალური სათაურები, სუსტი სიგნალის მქონე ასოციაციური სათაურები და ძლიერი სიგნალის მქონე ასოციაციური სათაურები. ხოლო ტაჰა, კიდევ ერთ მნიშვნელოვან დებულებას აყალიბებს თავის ნაშრომებში სადაც ის ამტკიცებს, რომ სათაური, რომელიც ტექსტის დასრულების შემდეგ ეძლევა ნაწარმოებს, თავისთავად არის **ტექსტის ინტერპრეტაციის წყარო, ხოლო ავტორი კი – ტექსტის პირველი ინტერპრეტატორი**. სათაური მხატვრული ტექსტის ყველაზე მაღალინფორმაციული ნაწილია. იგი ინფორმატულობას ტექსტთან მიმართებაში იძენს. მათ შორის ორგანული კავშირის შედეგია ის, რომ სათაური იძენს მნიშვნელობის ფართო დიაპაზონს, ხოლო მხატვრული ტექსტი კი – სემანტიკურ სიღრმეებს.

საკვანძო სიტყვები: სათაური, ინტერპრეტაცია, კონცეპტი

სათაური დასავლეთევროპელ ნარატოლოგთა ყურადღების ცენტრში გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოექცა. თავდაპირველად იგი მხოლოდ ფრანგი მკვლევარების ობიექტი იყო, რაზეც მეტყველებს ჟერარ ჟენეტის და მისი კოლეგების ნაშრომები. მაგრამ მალე, ჰ. ლევინის ცნობილი პუბლიკაციის – „სათაური როგორც ლიტერატურული ჟანრი“ (ლევინი 1977) – შემდეგ, ამ პრობლემით უკვე სხვა ქვეყნების ლიტერატორებიც დაინტერესდნენ. დაიწყო ბუმი, რის შედეგადაც მე–20 საუკუნის დასასრულს და 21-ე საუკუნის დასაწყისში სათაურის და დასათაურების ხელოვნების კომპლექსური შესწავლა ლიტერატურის თეორიის ცალკე დამოუკიდებელ დარგად ჩამოყალიბდა როგორც მეცნიერება სათაურის შესახებ. ტერმინი *TITOLOGY/TITLELOGY* (*სათაურთმცოდნეობა*), რაც გულისხმობს სათაურის კვლევას ლიტერატურის კრიტიკის პოზიციიდან, ნარატოლოგიაში შემოტანილ იქნა 1997 წელს ლევინის მიერ, ხოლო შემდგომ ფართო გამოყენება პოვა ინგლისელი ლიტერატურათმცოდნე ვიქტორია გიბონსის და სხვათა შრომებში. ლევინთან, ჟენეტთან, ფიშერთან და ტაჰასთან ერთად, სწორედ გიბონსი ითვლება ამ დარგის ერთ-ერთ ავტორიტეტულ მკვლევარად. მათი ნაშრომების კრიტიკული განზოგადების საფუძველზე, გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ჩვენი კვლევისათვის რელევანტურ მომენტებზე.

თანამედროვე ნარატოლოგია სათაურს ბევრად უფრო კომპლექსურად განიხილავს და მას არა მარტო ნაწარმოების კონცეპტუალურ ბირთვად და ფორმალურ–სემანტიკური მთლიანობის გარანტიად წარმოგვიდგენს, არამედ ხაზს უსვამს მის პრაგმატიკულ და კომუნიკაციურ პოტენციალს.

ხაზგასმით უნდა გამოიკვეთოს სათაურის *ორმხრივი რეპრეზენტაციული უნარი*, რაც გულისხმობს სათაურის ორმხრივ მიმართებას, რომელსაც ტაჰა „ორმხრივ თანამშრომლობას“ უწოდებს (ტაჰა 2009: 2). ერთი მხრივ, სათაური მიემართება ტექსტისკენ, რომლის წარდგენასაც ის ახდენს და რომელიც განთავსებულია მის ქვეშ; მეორე მხრივ კი, სათაური აკავშირებს ერთმანეთთან ტექსტს და მკითხველს (როგორც ადრესატს), რადგან სათაური არის პირველი ტექსტობრივი ერთეული, რომელსაც ეცნობა მკითხველი ნაწარმოების წაკითხვამდე. ჟენეტის აზრით, სათაური უფრო ფართო აუდიტორიაზეა ორიენტირებული, ვიდრე თავად ტექსტი და ამას ხსნის იმით, რომ ზოგ შემთხვევაში ხალხი თავად ნაწარმოებს არ იცნობს, მაგრამ იცის ამა თუ იმ ნაწარმოების სათაური და მსჯელობს კიდევ მასზე (ჟენეტი 1983: 707).

სათაურის ინფორმატული და კონცეპტუალური პოტენციალის გამოვლენის მიზნით, ნარატოლოგები ერთმანეთისგან გამიჯნავენ ორ ენობრივ ფენომენს: *სახელის დარქმევას* და *დასათაურებას*. ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას იმსახურებს ფიშერის კონცეფცია, რომელიც არგუმენტირებულად ახდენს მათ დიფერენცირებას. მკვლევარის აზრით, ადამიანს

შეუძლია საკუთარ ქალიშვილს დაარქვას X, როდესაც მისი თვისებებია Y. ეს იმას ნიშნავს, რომ სახელი შესაძლებელია დაერქვას ამა თუ იმ ობიექტს მასთან ყოველგვარი შინაარსობრივი კავშირის გარეშე და არ არის აუცილებელი, სამიზნე ობიექტმა გაამართლოს მისი სახელით გამოწვეული მოლოდინები. სახელის დარქმევა შესაძლოა შემთხვევითაც მოხდეს მხოლოდ ობიექტის იდენტიფიკაციის მიზნით. ტექსტის დასათაურება კი რადიკალურად განსხვავებულ მიდგომას მოითხოვს. შეუძლებელია სათაურისა და ტექსტის შინაარსობრივი დაშორება. სათაური მხოლოდ ტექსტის იდენტიფიკაციას კი არ ახდენს, არამედ მისი მთავარი დანიშნულება ტექსტის იდეის, მთავარი კონცეპტის წინა პლანზე გამოტანაა. ნაწარმოებს სათაური რეტროსპექტულად ეძლევა. ავტორი მხოლოდ ნაწარმოების დასრულების შემდეგ ირჩევს სათაურს – სათაურს, რომელიც ყველაზე ნათლად და ეფექტურად გადმოსცემს მისეულ მესიჯს (ფიშერი 1984: 288).

სათაურისა და ტექსტის ურთიერთმიმართება უაღრესად რთული და კომპლექსური ფენომენია, იგი შეიძლება სხვადასხვა სახისა და სიღრმის იყოს. ცნობილი მკვლევარი მეიეროვიჩი ახდენს *სათაურთა კლასიფიკაციას მათი პოტენციალის მიხედვით ტექსტის კონცეპტის შექმნაში*. ესენია:

- ნეიტრალური სათაურები, რომლებიც ძირითადად საკუთარი სახელებითაა წარმოდგენილი, რომელთაც არ შესწევთ უნარი წინასწარ განჭვრიტონ და განსაზღვრონ ტექსტის შემდგომი კონცეპტუალური განვითარება;
- სუსტი სიგნალის მქონე ასოციაციური სათაურები, რომლებიც პირდაპირ არ გამოხატავენ ტექსტის კონცეპტს, თუმცა რეტროსპექტულად ასახავენ ნაწარმოების მთავარ არსს;
- ძლიერი სიგნალის მქონე სათაურები, რომლებიც ტექსტის კონცეპტუალურ პროგნოზირებას ახდენენ ანუ წინასწარ განჭვრეტენ ტექსტის სიუჟეტურ განვითარებას, რა დროსაც ისინი არ იძენენ ახალ, კონტექსტუალურ მნიშვნელობას, არამედ ხდება მხოლოდ მათი ტექსტობრივი განვრცობა (მეიეროვიჩი 2007: 5-9).

ამგვარ კლასიფიკაციას სრულიად განსხვავებულ ინტერპრეტაციას აძლევს ნარატოლოგი ი. ტაკვა, რომლის აზრითაც სათაური არ შეიძლება იყოს ნეიტრალური, რადგან ნეიტრალური სათაური არ არსებობს. მისი თქმით, შეიძლება არსებობდეს მარტივი სათაურები, რომლებიც ნაწარმოების უბრალო სახელდებას ახდენენ მისი იდენტიფიკაციის მიზნით, მაგრამ მათ მაინც გააჩნიათ „ამხსნელობითი“ (explanatory) პოტენციალი, რომლის

წყალობითაც ისინი უზრუნველყოფენ ტექსტის მთავარი არსის განმტკიცება-გაძლიერებას, რის გამოც არ შეიძლება სათაური იყოს ნეიტრალური (ტაჰა 2009: 8).

ტაჰა კიდევ ერთ მნიშვნელოვან დებულებას აყალიბებს თავის ნაშრომებში (ტაჰა 2000, 2009). გამომდინარე იქიდან, რომ ყველა ავტორი ნაწარმოებს სათაურს რეტროსპექტულად აძლევს, სათაური ვერ იქნება მნიშვნელობას მოკლებული და ტექსტის კონცეპტს დაშორებული დამოუკიდებელი ერთეული. ავტორი ირჩევს სათაურს, რომელიც აზრობრივად მოიცავს მთელს ნაწარმოებს. ერთსიტყვიანმა სათაურმაც კი შესაძლოა მოიცვას მთელი ტექსტის აზრობრივ-სემანტიკური გამა. შესაბამისად სათაური, რომელიც ტექსტის დასრულების შემდეგ ეძლევა ნაწარმოებს, თავისთავად არის **ტექსტის ინტერპრეტაციის წყარო, ხოლო ავტორი კი – ტექსტის პირველი ინტერპრეტატორი**. სათაურს შესწევს ძალა, საკუთარ თავში გააერთიანოს ავტორისეული ინტენცია და ხედვა – სათაურში იმაზე მეტი აზრი შეიძლება იყოს ჩადებული და ქვეტექსტურად ნაგულისხმები, ვიდრე ეს ექსპლიციტურად არის გამოხატული. ამაში მდგომარეობს სათაურის სემანტიკური ძლიერება, რომელიც რეალიზებას ჰპოვებს ტექსტში – მის სიუჟეტურ განვითარებასა თუ ენობრივ-სტილისტურ გაფორმებასა და არქიტექტონიკაში.

სათაური გახლავთ წინამძღოლი ტექსტის ინტერპრეტაციაში. სათაურის გარეშე მხატვრული ნაწარმოების კითხვის პროცესი შედარებულია „გიდის გარეშე ტურისტის ხეტიალთან“ (ტაჰა 2009: 9). ეს კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს სათაურის სემანტიკურ პოტენციალს, რომლის გარეშეც ტექსტის ინტერპრეტაცია უბრალოდ წარმოუდგენელია. სათაურის ფორმალური დაშორებაც კი ტექსტისგან ერთ მიზანს ესახურება — კითხვის პროცესის ლოგიკურ წარმართვას. სათაური არის ძირითადი აზრის შემცველი ელემენტი, რომელიც ტექსტში განივრცობა და იძენს მნიშვნელობას. **„თუკი ზოგადად სათაური არსებობს, მას აუცილებლად უნდა გააჩნდეს სემიოტიკური არსი“** (ტაჰა 2009: 9-11).

სათაური მხატვრული ტექსტის ყველაზე მაღალინფორმაციული ნაწილია. იგი ინფორმატულობას ტექსტთან მიმართებაში იძენს. მათ შორის ორგანული კავშირის შედეგია ის, რომ სათაური იძენს მნიშვნელობის ფართო დიაპაზონს, ხოლო მხატვრული ტექსტი კი – სემანტიკურ სიღრმეებს. ვ. ფიშერის სიტყვებით, „სათაური არ არის უბრალო სახელი, ის არის ინფორმაციული ბირთვის მატარებელი სახელი, რომელიც ტექსტის იდეურ-თემატურ ნიშანს წარმოადგენს, განაპირობებს რა მის აზრობრივ მთლიანობას“ (ფიშერი 1984: 289).

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა:

1. ლევინი 1977– Levin H.(1977). The Title as a Literary Genre // *Modern Language Review*, 72(1977), xxiii-xxxvi.
2. მეიეროვიჩი 2007– Meyerovich A.(2007). Title and Concept: The Case of Interrelation. Rehovot, Israel.
3. ჟენეტი 1983 – Genette G.(1983). Narrative Discourse. An Essay in Method. Cornell University Press, Ithaca – N. Y.
4. ტაჰა 2000 – Taha I.(2000). The Power of the Title *Why Have You Left The Horse Alone* // *Journal of Arabic and Islamic Studies*, #3, pp. 66-83.
5. ტაჰა 2009 – Taha I.(2009). Semiotics of Literary Titling: Three Categories of Reference. // *Applied Semiotics*, University of Haifa.
6. ფიშერი 1984 – Fisher J.(1984). Entitling // *Critical Inquiry*, 11(2), pp. 286-298.

Maia Gabadadze
Kutaisi University

Interpretation of the title in modern Western narratology

Abstract

The article deals with the interpretation of literary text title in the context of modern western narratology. Western narratologists have become interested in the phenomenon of literary text title since the 70ies of the previous century. They describe it as a more complex unit. It is considered to be not just a nucleus of a literary text and guarantee of formal-semantic unity but emphasizes its pragmatic and communicative potential. It is fundamental to point out the ability of double representativeness of titles that means double direction of it which is addressed as “mutual interaction” by Taha. It should be noted that in order to reveal informative and conceptual potential of titles, narratologists distinguish two types of linguistic phenomena: nomination and entitlement. From this point of view, it should be considered that Fisher proposes concept which identifies them in an argumentative way. In addition, Meyerovich classifies titles in accordance with their potential to create the concept of the text. They are the following: neutral titles, associative title with weak signal and associative title with strong signal. While Taha formulates another statement in his work denoting that the title, which is finally given to the text, is the source for the interpretation of the text and the author is assumed to be its first interpreter. The title is able to unite author’s intention and view in itself. The title is highly informative

part of the text. It acquires informativeness in relation to the text. Their organic relation results in the wide range of meanings of titles while literary text acquires semantic depth

რეცენზენტი: პროფესორი: მანანა ღარიბაშვილი